

„Édes és savanyú miért egy helyen?” Demeter József: *Napdaloskönyv. Válogatott és új versek*, Rim Könyvkiadó, Budapest, 2016.

Demeter József nyolcadik verseskönyve, a négy ciklusra osztott *Napdaloskönyv* egyrészt a szerző korábbi köteteiből nyújt válogatást, másrészt a költő 2011 óta írt verseit tartalmazza. Éppen ezért a *Napdaloskönyv* olvasása közben némi hiányérzetünk támad a szerkesztést illetően, hiszen gyűjteményes kiadványról lévén szó, jól jött volna az olvasó számára némi segítség, például a versek megírásának dátuma, időrendbe sorolása, ami lényegesen megkönnyítette volna az eligazodást, az összehasonlítást és a viszonyítást az egyre terebélyesedő életműben.

Demeter eddigi munkásságának ismeretében elmondható, hogy költői attitűdjét mindenekelőtt a szociográfiai szemlélettel áthatott líraiság jellemzi. Ez a líraiság uralkodó szóképeiben, jelképeiben (Nap, fény, csillagok, hold, égbolt, tűz) – a korábbi kötetek és a mostani tanúsága szerint is – a „napdaloknak” a költészet forrásvidékeire visszavezető ősi pogány, panteisztikus szemléletében gyökerezik. A szociográfiai szemléletet pedig az az emberi tartás hordozza, amelyet a lírai hős a mezőségi szülőföld világából, hagyományaiból, társadalmi struktúrájából, családi kötelékeiből, hitéből, erkölceiből merített, és amelyet új hazájában és szűkebb pátriájában, a Kecskemét melletti Ballószögön is képvisel.

A korábbi kötetcímek olyan paradoxonjai, mint az *Ecetfaméz*, a *Hazatévedtem* a maguk elgondolkodtató ellentmondásosságával egyértelműen rávilágítanak a lírai hős kényszerhelyzetére. Ennek megfelelően uralkodó stilisztikai alakzatként az eddigi életmű teljes költői eszköztárában is meghatározó szerepet játszik egymást kizáró ellentéteivel a paradoxon és egymást feltételező ellentéteivel az oximoron, amint azt a *Pergetőben* egy mesteri példázat plasztikusan mutatja: „Hogy lehet / Ecetfából-virágból / Mézet pergetni / Kérdezem / Édes és / Savanyú / Miért egy helyen?”

Az ellentétek különböző fajtái mellett egy másik uralkodó stíluseszköz az enjambement, amelyre a *Zenezsöntétyben* egy kifejező szinesztéziával, önreflexív módon maga a szerző hívja fel a figyelmet: „Ne más keressen. Jer elő. Jer. Színes zenezsönté – Enjambement.” Aligha tévedünk, ha feltételezzük, hogy

a gondolat, a mondat folyamatos vagy legalábbis gyakori széttörése, tudatos átvitele az egyik verssorból a másikba, akárcsak a mondatritmus soron belüli állandó megtörése a sajátos központosással – szintén a költői helyzet felismert ellentmondásosságának, érzelmi hullámzásainak formai megnyilatkozása.

A panteisztikus szóképalkotás, a paradoxon, az oximoron és az enjambement mellett ennek az öntörvényű versbeszédnek további félreismerhetetlen jellemzője a helyenként archaizáló hang és az a nyelverterető erő, amely stilisztikailag az úgynevezett hapax legomenonban, valamint az archaizmusokkal szemben a neologizmusban nyilvánul meg. Ilyen például az idillt kereső *Száműzött tájban* az „Arany Jánosló estvék” vagy a *Köz-helyben* a nemzettudat eltűnését érzékeltető „tejútalan csodaszarvas”, „szinte Magyartalanország” metaforák, valamint a „Mivé lett Hortobágyod jobbágytalansága?” költői kérdés.

A kötetben fontos szerephez jutnak a képversek (*Félrevert, Költőkereszt*), illetve a vers szolgálatába állított grafikai, tipográfiai eszközök. Ezek alkalmazásában a festő Demeter József siet a költő Demeter József segítségére. A műfaji határok átlépésével, a szabad asszociációkon alapuló automatikus írásmóddal az avantgárdra utalnak a hagyományos lírai műfajok, a dal, az elégia, az óda mellett fel-felbukkanó olyan hosszú prózaversek, mint az *Ecetfaméz*, a *Szerelmes Terézia* és a *Résen – résrőlésre*.

A mehökkentő és eredeti költői eszközök sokasága alapján joggal állítható, hogy a *Napdaloskönyv* költői világára és szerzőjük eddigi költői pályájára leginkább a népi szürrealizmus jellemző. A népi elemet a nemzeti hagyományokhoz való hűség és elkötelezettség, míg a modern szürrealizmust a domináns formabontó nyelvi, műfaji megnyilatkozások hordozzák. A népi szürrealizmust látszanak igazolni a népdalidézetek, valamint a gyakori hivatkozások az olyan példaképekre, mint Bartók, József Attila, Garcia Lorca vagy Nagy László. De a példaképek, eszmetársak, harcostársak között a versekhez írt ajánlások tanúsága szerint ott találni mások mellett Lászlóffy Aladárt, Nichita Stănescu, Reiner Kunze, Farkas Árpádot, Gálfalvi Györgyöt, Kovács András Ferencet, Utassy Józsefet és Wass Albertet is. – Mit mondjak? Nem rossz társaság.

Ircsik Vilmos

